

УДК 796

О. М. ЗАХАРОВА

старший викладач

Запорізький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто окремі теоретичні аспекти необхідності формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури, а також зауважено на відсутності єдиного формулювання понять “здоров'язбережувальна компетентність” і “здоров'язбережувальна компетенція”.

Ключові слова: *студенти, вищий навчальний заклад, майбутні вчителі фізичної культури, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальна компетенція, підготовка майбутніх фахівців.*

В умовах соціальної орієнтації суспільства на пріоритет загальнолюдських цінностей, забезпечення гармонійного розвитку особистості й формування її творчого потенціалу особливої актуальності набуває завдання виховання в майбутнього педагога відповідального ставлення до здоров'я – як власного, так і оточуючих. Воно співпадає з вимогами Закону України “Про освіту” та перспективними напрямками Державної національної програми “Освіта. Україна ХХІ століття”, “Освіта для всіх”, у яких основний акцент зроблено на формуванні зрілої, освіченої та здорової людини.

Особливо гостро ця проблема постає в системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті зазначено, що пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності. Також вказано, що в усіх ланках системи освіти шляхом використання саме засобів фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи необхідно закладати основи для забезпечення та розвитку фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я кожного члена суспільства [13, с. 2–4]. Насамперед це стосується підростаючого покоління, від здоров'я якого залежить майбутнє держави.

Зазначене питання набуло особливої актуальності в останні роки, що пов'язано зі смертельними випадками, які іноді почали траплятися під час проведення уроків фізичної культури в загальноосвітніх закладах. Також занепокоєння викликає стан здоров'я дітей та молоді, який за статистичними даними, отриманими в результаті медичних обстежень, є незадовільним.

Численні дослідження показали, що сучасні уроки фізичної культури в більшості загальноосвітніх шкіл характеризуються спрямованістю на формування рухливих умінь і навиків з метою виконання комплексу фізкультурних

нормативів, а вчителі недостатньо впроваджують у освітній процес технології здоров'язбереження, направлені на формування в школярів потреби у здоровому способі життя та регулярних заняттях фізичними вправами.

Подальша інтенсифікація й ускладнення процесу навчання в школі призводять до збільшення в учнів психічних і фізичних навантажень. У зв'язку з цим успішне засвоєння навчальних дисциплін залежить не лише від бажання й здібностей учнів, а й від стану їхнього здоров'я та рівня працездатності. Саме фізичне виховання як невід'ємна складова навчального процесу за певних обставин може сприяти підвищенню працездатності, зміцненню та збереженню здоров'я дітей та молоді [7].

Однак дані спеціальної літератури свідчать, що сьогодні спостерігають слабку підготовленість молодих фахівців до використання засобів фізичної культури, зокрема й сучасних засобів оздоровчої фізичної культури. Це знайшло відображення в наукових працях українських науковців: М. Р. Батіщевої, М. Т. Данилка, О. Ю. Дорошенко, О. Й. Ємця, Л. І. Іванової, В. І. Купцова та ін. [1; 3].

Водночас аналіз педагогічних досліджень і практичний досвід свідчать про зростаючу необхідність підвищення професійної компетентності у випускників вищих навчальних закладів. Зокрема, все більшої актуальності набуває потреба у формуванні здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури з метою покращення освітнього процесу в усіх загальноосвітніх закладах і як наслідок – підвищення рівня професійної діяльності по закінченні вищого навчального закладу.

Вирішення зазначеної проблеми повинно відбуватися в межах усіх предметних дисциплін, що викладають за освітніми програмами [2; 12]. Водночас у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ приділяють недостатньо уваги до формування здоров'язбережувальної компетентності, а також має місце недооцінювання ролі предметної галузі “Фізична культура” в структурі загальноосвітнього процесу як засобу формування культури та укріплення здоров'я підростаючого покоління.

Науковці М. Р. Батіщева, В. М. Видрін, Р. П. Карпюк, О. І. Клепіков, Т. Ю. Круцевич, І. Т. Кучерявий, Т. С. Лисицька зазначають, що найбільш яскраво творчий потенціал майбутніх учителів, зокрема у сфері оздоровчої фізичної культури, можна розкрити за умови володіння сучасними здоров'язбережувальними технологіями [1; 7]. Впровадження таких технологій в уроки фізичної культури дасть можливість задовольнити потреби тих, хто займається, у виборі доступних і ефективних форм фізичної активності залежно від їхніх мотиваційних запитів, фізичного стану та соціальних передумов [14].

У спеціальній літературі констатовано зростання соціальної потреби у висококваліфікованих спеціалістах означеної галузі, які б володіли достатнім обсягом знань і практичного досвіду та активно застосовували їх

як при проведенні уроків фізичної культури з дітьми у загальноосвітніх закладах, так і при проведенні фізкультурно-оздоровчої та рекреаційної роботи з різними групами населення [1; 7; 11; 14].

В останні роки здоров'язбережувальній освіті було присвячено дослідження провідних українських і зарубіжних науковців: Д. Є. Вороніна, В. П. Горащук, О. Д. Дубогай, І. А. Зимньої, А. В. Хуторського. Різні аспекти професійної освіти педагогів фізичної культури та спорту знайшли відображення в працях В. К. Бальсевича, А. П. Коноха, Л. І. Лубишевої, С. Ф. Матвеева, С. Д. Неверковича та ін. Також багатоаспектне теоретичне висвітлення проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту було здійснено в працях українських (Е. С. Вільчковський, О. Ц. Демінський, В. І. Завацький, Л. П. Сущенко, Б. М. Шиян, Ю. М. Шкретій) і російських (Г. Д. Бабушкін, А. Г. Барабанов, І. Л. Головін, В. І. Ільнич, В. М. Корецький, А. М. Кузьмін, О. В. Петунін, Г. А. Шашкін, В. Е. Шмельов) дослідників.

Фахівці довели, що фізичному вихованню необхідно приділяти достатньо уваги з метою збереження й зміцнення здоров'я учнів, а також підвищення рівня їх фізичної підготовленості. Цьому питанню присвячують наукові дослідження [2; 3; 11; 14], які свідчать, що систематичні заняття фізичними вправами підвищують розумову й фізичну працездатність, нервово-психічну стійкість організму до несприятливих факторів зовнішнього середовища. Саме тому на створення умов практичної реалізації оздоровчого впливу фізичної культури спрямовано чинні державні документи.

Виходячи з позиції компетентнісного підходу, основним результатом освітньої діяльності стає формування ключових компетентностей. Саме компетентнісний підхід, на думку фахівців, дає змогу перейти в професійній освіті від її орієнтації на відтворення знань у випускників ВНЗ до використання й організації цих знань у їх майбутній професійній діяльності. На це вказують Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, І. А. Зимня, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, А. В. Хуторський та ін. [1; 5; 7; 9]. Теоретичний аналіз спеціальної літератури свідчить, що розробці компетентнісної моделі педагога, фахівця з фізичної культури та спорту присвятили свої праці Я. А. Бельський, Е. С. Вільчковський, Ю. В. Варданян, О. Ц. Демінський, Д. О. Зав'ялов, І. О. Коновалова, І. Г. Літвінцева, В. В. Лобачев, А. А. Сидоров та ін.

У науковій літературі наявні різні підходи до покращення підготовки фахівців фізичного виховання. Вони містять питання щодо вдосконалення спортивно-педагогічної підготовки спеціалістів, які розглядали Г. В. Глоба, О. Ц. Демінський, Л. Г. Євсєєв, С. С. Єрмаков, Ю. Д. Железняк, С. Ф. Кичук, Г. М. Максименко, В. І. Наумчук, С. Д. Неверкович та ін.; питання теоретико-методичної основи професійної підготовки вчителів фізичного виховання, які досліджували А. П. Конох, Т. Ю. Круцевич, В. М. Платонов, Л. П. Сущенко, Б. М. Шиян та ін.; використання нових освітніх технологій у процесі фізичної підготовки студентів, які знайшли відображення в працях В. М. Андросюка, А. Г. Черноштана та ін.; проблеми форму-

вання ступеневої системи підготовки фахівців фізичної культури, яким приділяли увагу Л. В. Волков, Ю. М. Шкретій та ін.

Однак наразі в Україні дійсно спостерігаємо серйозний дефіцит кадрів у галузі фізичної культури та спорту з необхідним рівнем здоров'язбережувальної компетентності.

У зв'язку з цим *метою статті* є теоретичне обґрунтування необхідності формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури та визначення стану проблеми в наукових джерелах.

У низці науково-педагогічних досліджень здоров'язбережувальну компетентність майбутнього вчителя фізичної культури розглянуто з різних позицій. І. А. Зимня зауважує, що компетенція здоров'язбереження включає знання й дотримання норм здорового способу життя, гігієнічну та фізичну культуру, свободу та відповідальність за вибір стилю життя. Таким чином, компетенція здоров'язбереження, на її думку, – це особистісна характеристика, яка виражається у здоров'язбережувальній поведінці індивіда [5; 6].

В. В. Лобачев стверджує, що здоров'язбережувальна компетенція – це сукупність фізкультурно-педагогічних знань, умінь, навиків і мотивів, які є основою здоров'язбережувальної педагогічної діяльності та формування здорового способу життя майбутнього вчителя фізичної культури [9; 10].

Водночас у сучасній науці, як зазначають науковці, не існує загальноприйнятого визначення понять “компетентність” і “компетенція” – вони перебувають на стадії розробки. Це стосується й визначення понять “здоров'язбережувальна компетентність” і “здоров'язбережувальна компетенція” [6; 8; 10].

Однак у новому Законі України “Про освіту” (від 01.07.2014 р. № 1556-VII) визначено, що “компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти” [4].

Зважаючи на значну роль, відведену вчителю фізичного культури у формуванні, зміцненні й укріпленні здоров'я школярів, нагальною потребою стає підготовка такого фахівця, який міг би впоратися з поставленими перед ним завданнями сучасної школи та був конкурентоспроможним на ринку праці в сучасних економічних умовах.

Існуюча модель формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутнього вчителя фізичної культури, яку пропонують дослідники, заснована на принципах пріоритету здоров'я суб'єктів освітнього процесу, соціальної зумовленості, системності та науковості, міжпредметності та врахуванні індивідуальних особливостей тих, хто займається. Однак недостатньо враховано принцип практичної направленості та систематичного використання здоров'язбережувальних засобів у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури.

На думку науковців Є. А. Захаріної, І. Б. Гринченко, Л. І. Лубишевої, Г. В. Олефір, Л. Г. Чернишової та ін., сьогодні якість підготовки педагогічних кадрів фізичного виховання у вищих навчальних закладах з урахуванням реальних проблем здоров'я дітей і молоді не повною мірою відповідає вимогам сучасного життя. Аналіз літературних джерел у галузі теорії та практики фізичної культури, а також психології та педагогіки показав, що проблема формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки не повністю вирішена, і що в зазначеному питанні існує низка суперечностей:

– між потребами суспільства в компетентних фахівцях, які можуть швидко та ефективно вирішувати професійні завдання, та існуючим рівнем професійної підготовки студентів у ВНЗ;

– між зростаючою необхідністю й наявною потребою суспільства у фахівцях, які б володіли здоров'язбережувальною компетентністю, та недостатнім рівнем розробленості теоретико-методологічного й методико-технологічного аспектів її формування у ВНЗ;

– між рівнем розвитку в майбутніх фахівців низки особистісно-професійних якостей та вмінь, які потребують використання творчого підходу до здоров'язбереження, і рівнем освіченості та володіння педагогами фізкультурно-оздоровчими технологіями;

– між орієнтацією професійної освіти на формування здоров'язбережувальної компетентності студентів і визначенням рівня засвоєння знань і вмінь як абсолютного показника якості підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Висновки. У зв'язку з цим можна стверджувати, що формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів фізичної культури, яка спрямована на вироблення особистісно-ціннісних і діяльнісно-практичних орієнтирів збереження й укріплення здоров'я своїх майбутніх учнів у процесі отримання вищої професійної освіти, стає актуальним тому, що освітня система не забезпечує необхідний і достатній рівень її сформованості у випускників вищих навчальних закладів. На наш погляд, здоров'язбережувальна компетентність є однією з ґрунтовних у низці професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури. Саме тому це питання потребує наукової розробки.

Список використаної літератури

1. Батіщева М. Р. Формування у студентів вищих фізкультурних навчальних закладів готовності до проведення уроків і позаурочних занять з оздоровчої гімнастики і фітнесу / М. Р. Батіщева // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко та ін. – Київ ; Запоріжжя, 2002. – Вип. 25. – С. 342–345.

2. Демінська Л. О. Практика використання міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури / Л. О. Демінська // Збірник наукових праць Львівського державного інституту фізичної культури. – Львів, 2003. – С. 140–142.

3. Дорошенко О. Ю. Моніторинг сучасного стану підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оволодіння та впровадження здоров'яформуючих технологій у

процесі фахової підготовки / О. Ю. Дорошенко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 1. – С. 110–114.

4. Закон України “Про освіту” від 01.07.2014 р. № 1556-VII.

5. Зимняя И. А. Компетентностный подход в образовании / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 20–26.

6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя // – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 42 с.

7. Карпюк Р. П. Активізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури / Р. П. Карпюк // Фізичне та валеологічне виховання студентської молоді : зб. наук. праць. – Луганськ, 2000. – С. 37–38.

8. Кострова Ю. С. Генезис понятий “компетенция” и “компетентность” / Ю. С. Кострова // Молодой ученый. – 2011. – № 12. – Т. 2. – С. 102–104.

9. Лобачев В. В. Формирование компетенции здоровьесбережения в профессиональной подготовке будущего педагога физической культуры / В. В. Лобачев // Системный анализ и управление биомедицинских систем. – 2006. – Т. 5. – № 2. – С. 310–311.

10. Лобачев В. В. Формирование здоровьесберегающей компетенции в профессиональной подготовке будущего педагога физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01, 13.00.08. / В. В. Лобачев // – Воронеж, 2006. – 207 с.

11. Малярчук Н. Н. Здоровьесберегающая деятельность педагогов / Н. Н. Малярчук // Педагогика. – 2009. – № 1. – С. 55–60.

12. Микитюк С. О. Реалізація підходу в системі педагогічної підготовки майбутніх учителів: світовий досвід / С. О. Микитюк // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013. – № 4. – С. 98–104.

13. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2–4.

14. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання : навч. посіб. / С. І. Присяжнюк, В. П. Краснов, М. О. Третьяков, Р. Т. Раєвський та ін. – Київ : Центр навчальної літератури, 2007. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2016.

Захарова Е. Н. Теоретический анализ проблемы формирования здоровьесберегающей компетентности будущих учителей физической культуры

В статье рассмотрены некоторые теоретические аспекты необходимости формирования здоровьесберегающей компетентности будущих учителей физической культуры, а также обращено внимание на отсутствие единой формулировки понятий “здоровьесберегающая компетентность” и “здоровьесберегающая компетенция”.

Ключевые слова: *студенты, высшее учебное заведение, будущие учителя, здоровьесберегающая компетентность, здоровьесберегающая компетенция, подготовка будущих специалистов.*

Zakharova O. Theoretical Discussion of the Problem of Health Saving Expert Knowledge among Future Physical Education Teachers

The article describes theoretical dimensions of the necessity of health saving expert knowledge formation among future physical education teachers. The author of the article calls attention to the absence of commonly accepted meaning of the terms “health saving expert knowledge” and “health saving competence”.

The article represents the official documents where the level of training of specialists with higher education is identified as the necessity of competitiveness at the labor market and as the factor of economic development of the country

According to the framework of expert knowledge based approach, the main educational activities consequence is the core competences formation. According to the professional environment opinion, it is the expert knowledge approach in professional training that helps change the knowledge reproductive model among graduates of higher educational establishments into organization and implementation of the knowledge learned through higher education into future professional practice.

On the base of professional literature and academic recourses the author of the article defines the need for training of future specialists who master health saving technologies and are capable to make use of therapeutic physical training knowledge in the working environment. The current challenges in process of health saving expert knowledge formation among physical education teachers are specificated.

Key words: *students, higher educational establishment, future teachers, health saving competence, health saving expert knowledge, future specialists training.*